

LATVIJAS VĒSTURNIEKU I KONGRESS, 5. SEKCIJA “LATVIJA STARPTAUTISKAJĀS NORISĒS”

Sekcijas darbu vadīja moderatori Dr. habil. hist. Aivars Stranga un Dr. habil. hist. Antonijs Zunda. Sekcijas darba pirmajā daļā Raimonds Cerūzis referātā “Vācbaltieši un Latvijas ārpolitika 1920.–1934. gadā” analizēja vēsturiskās pretrunas starp latviešiem un vācbaltiešiem, kuru attiecības Latvijā iespaidoja Latvijas–Vācijas attiecības. Vācbaltieši agrāro reformu uzskatīja par laupīšanu, savukārt 1929. gadā izpaudās latviešu sabiedrības sašutums sakarā ar landesvēra Rīgas ieņemšanas 10 gadu atceres atzīmēšanu. 1934.–1935. gadā “sviesta lieta” ar Vāciju, vēlāk sabiedrībā bija izlīguma tendence. Pēc Otrā pasaules kara vācbaltieši kļuva par Baltijas valstu neatkarības atjaunošanas aizstāvjiem (G. Rauhs, B. Meisners, D. A. Lēbers u.c.).

Aivars Stranga referātā “Latvijas un PSRS attiecības 30. gados” atzīmēja, ka PSRS bija revizionistiska lielvalsts, kas vēlējās ne tikai atgūt zaudēto, bet arī pārkārtot starptautisko sistēmu. 1932. gadā PSRS piedāvāja Latvijai ļoti labu neuzbrukšanas līgumu, 1933. gadā PSRS bija ieinteresēta noslēgt tirdzniecības līgumu ar Latviju, jo pastāvēja bažas par Latvijas–Vācijas muitas ūnijas noslēgšanas iespējamību. PSRS vēlējās mazināt Vācijas un Polijas sadarbību. 1935. gadā Latvija nokavēja iegūt izdevīgu līgumu ar PSRS. Maskava noraudzījās, kā 1938. gadā pieauga Polijas loma Latvijā. Taču tas radīja nepamatotas ilūzijas, ka PSRS ir vāja valsts.

Edvīns Šnore referātā “Latvijas reakcija uz badu Ukrainā 1932.–1933. gadā” atzīmēja preses un Latvijas sūtniecības Maskavā ierobežoto informāciju par badu Ukrainā, zemnieku ekspluatāciju. Latvijas sūtnis A. Bilmanis ziņoja uz Rīgu, ka mirstība no bada Ukrainā ir milzīgi liela. Latvijas Ārlietu ministrija nedeva atļauju Bilmanim doties komandējumā uz Ukrainu, bet konsuls Vitebskā ziņoja par latviešu zemnieku traģisko likteni Baltkrievijā. Informācija pienāca arī no Latvijas pilsoņiem Ukrainā.

Alda Bražūne ziņojumā “Francijas faktora nozīme Latvijas starpkaru perioda ārpolitikas (1921–1933) pētniecībā” norādīja, ka Latviju un Franciju vienoja, īpaši 20. gados, pēckara *status quo* saglabāšanas interese. Latvijas–Francijas attiecības to vairākos attīstības posmos noteica Francijas Austrumeiropas politika, Francijas attiecības ar PSRS un Vāciju. Referente arī minēja vairākas problēmas, kas Latvijas un Francijas attiecību kontekstā būtu jāpēta nākotnē.

Politologs, starptautisko attiecību speciālists Edijs Bošs referātā “1990. gadu pirmās puses diplomātiskās dokumentācijas arhīvi un to stāvoklis Igaunijā, Latvijā un Lietuvā” īsumā raksturoja trīs dažādus valstu “alianšu uzvedības” modeļus, kas kopš 20. gs. 80. gadu beigām sekojuši Baltijas valstu ārpolitikā: 1) “nepievienošanās”, 2) institucionālā un “eurocentriskās alianses” politika un 3) atlantiskā, “ASV-centriskās alianses” politika. Referents raksturoja Baltijas valstu pēdējo 20 gadu ārpolitisko arhīvu saturu un pieejamības problēmas. No vienas puses, ārlietu arhīvi pētniekiem nav pieejami vismaz 30 gadus, no otras puses, arī ārpolitikas veidotājiem ir nepieciešams ārpolitikas ekspertu viedoklis “no malas”.

Lilīta Zemīte priekšlasījumā “Lielvalstu jauno laiku diplomātijas vēsture mūsdienu Latvijas augstskolā” iztīrīja pieredzi ar vēsturiskās apziņas veidošanos un ar piemēriem ilustrēja, ka vēstures apziņu sabiedrībā bieži veido nevis bieži pētījumi, bet nelielas grāmatīņas un vēstures mīti, kas kļuvuši par normu, nereti tiek uzskatīti par patiesību. Grūti izskaidrojamie vēstures notikumi tiek skaidroti kā unikāli. Vēstures apziņu veido uzvaras, bet dažkārt arī zaudējumi var kļūt par pozitīvo mītu (ja zaudējumus vienā jomā izdodas kompensēt ar ieguvumiem citā). Vēsturiskā apziņa nereti vairāk atkarīga no emocijām nekā argumentiem.

Edgars Engīzers referātā “Ārpolitisko teoriju izmantošanas iespējas Latvijas ārpolitikas pētniecībā” izvirzīja jautājumu par starptautisko attiecību teoriju izmantošanu, kas varētu veicināt ārpolitikas veidošanas motīvu un ideju izpratni, sniegtu teorētisko ietvaru, dotu iespēju konstatēt un salīdzināt, kā līdzīgās situācijās veidojusies citu valstu vēsture. Kā piemēri tika minēti jēdzieni: neitralitātes politika, multipolaritāte, mazo valstu ārpolitika, lielvalstu ārpolitika u.c. Pēc referenta domām, vēstures pētniecības saikne ar politikas teorijām ir nepieciešama, lai veidotos jauna kvalitāte pētījumos.

Rezumējot sekcijas darba pirmās daļas ietvaros nolasītos referātus, A. Zunda atzīmēja, ka ārpolitikas vēstures pētnieki Latvijā pakāpeniski sāk iziet no ierobežotā tematiskā loka, kur tika pētītas tikai starpvalstu attiecības periodā starp diviem pasaules kariem.

Secijas darba otro daļu aizsāka Argitas Daudzes referāts “Zviedrija un Latvija Aukstā kara periodā”. Viņa analizēja Zviedrijas valsts oficiālo nostāju Baltijas jautājumā 1940.–1991. gadā, kad Zviedrija faktiski *de iure* atzina Latvijas pievienošanu PSRS. Pēc kara Zviedrija aizstāvēja citu valstu, nevis Baltijas pašnoteikšanās tiesības, “mazo valstu aizstāvības doktrīna” netika attiecināta uz Baltiju, tika īstenota “klusēšanas politika”. Dažos gadījumos ar Baltiju saistītie jautājumi tomēr nonāca zviedru politiķu, parlamenta un plašākas sabiedrības uzmanības lokā. PSRS centās mazināt baltiešu trimdas aktivitātes Zviedrijā. Zviedrija īstenoja “neitralitātes doktrīnu”, politiskā elite respektēja *status quo*, centās apiet sarežģījumus. Kad situācija mainījās par labu Baltijai, pakāpeniski mainījās arī Zviedrijas nostāja Baltijas jautājumā.

Kristīne Beķere ziņojumā “Latviešu trimdas nozīmīgākās politiskās akcijas Aukstā kara periodā” analizēja trīs akcijas: protesta aktivitātes sākumā ar I Vispasaules latviešu jaunatnes kongresa aizliegšanu Rietumberlīnē 1968. gadā; “Baltijas brīvības un miera kuģa” braucienu un “Kopenhāgenas tribunālu” 1985. gadā. Trešā akcija bija baltiešu protesti pret Baltijas inkorporācijas *de iure* atzīšanu Austrālijā 1974. gadā. Referentes pētījumi atklāj, ka iniciatīva piederēja Jaunzēlandes līdzīgam lēmumam, lai gan atklātībā vispirms nonāca Austrālijas lēmums. Sekoja milzīga trimdas baltiešu aktivitāte visas Austrālijas mērogā, un 1975. gada decembrī baltiešu interesēm nelabvēlīgo lēmumu atcēla. Tā bija baltiešu uzvara arī plašākā kontekstā – ja tās nebūtu, iespējams, citas Rietumu valstis vēlāk būtu sekojušas Austrālijas piemēram.

Antonījs Zunda referātā “Baltijas valstu jautājuma pētniecības problēmas” atzīmēja, ka pēc Baltijas valstu okupācijas starptautiskajās attiecībās

radās “Baltijas jautājums”. ASV iedarbināja Baltijas valstu inkorporācijas *de iure* neatzišanas doktrīnu. Referents izklāstīja valstu iedalījumu četrās grupās atkarībā no to nostājas Baltijas jautājumā, kā arī iztirzāja Rietumvalstu un Latvijas vēsturnieku svarīgākās zinātniskās publikācijas, kurās tas analizēts. A. Zunda iezīmēja Baltijas jautājuma tālāko pētījumu virzienus: PSRS stratēģiju un taktiku “Baltijas jautājuma” kontekstā, t.sk. PSRS attiecībās ar Rietumvalstīm un darbību starptautiskajās organizācijās.

Jānis Taurēns referātā “Rietumu virziens mūsdienu Latvijas ārpolitikā: pētniecības problēmas” analizēja Rietumu virzienu kā dominējošo Latvijas nesenās ārpolitikas pētījumos: 1) Latvijas ārpolitikas ietekme uz Latvijas iekšpolitiku, 2) Latvijas eiroatlantiskā integrācija, 3) Latvijas attiecības ar konkrētām valstīm, 4) ārpolitisko krīžu izpēti. Tika uzskaitītas Rietumu virziena pētniecībā konstatētās vēstures avotu grupas un vēstures literatūra. Līdz šim pārsvarā ir memuāru literatūra un politologu pētījumi, bet vēsturnieku pētījumu vēl maz. Referents izvirzīja arī jautājumus Latvijas integrācijas Eiropas Savienībā un NATO tālākā pētniecībā. Viņš ierosināja sākt pētīt krīzes situācijas (Latvijas dalība starptautiskajos miera spēkos karadarbības reģionos, Abrenes jautājuma risinājums u.c.).

Teologs Juris Zarāns referātā “20. gadsimta līgumi starp Svēto Krēslu un Latvijas Republiku: dokumentu saturs un mūsdienu interpretācijas” izsekoja Latvijas un Vatikāna attiecību attīstībai kopš 1918. gada, analizēja svarīgākos Vatikāna dokumentus. Bīskapiju veidošana un pāvesta bullu izdošana attiecībā uz Latviju liecināja par labām starpvalstu attiecībām. J. Zarāns analizēja abu valstu konkordātu līgumu apspriešanu Latvijas parlamentā gan 20. gados, gan 90. gados un pievērsa uzmanību faktam, ka Latvija 1995. gadā pieņēma likumu, atzīstot Aglonas baziliku par starptautisku svētvieta, bet Vatikāns tai vēl nav atzinis šādu statusu.

Sekcijas darba noslēgumā A. Zunda secināja, ka nolasīti daudzi interesanti un tematiski dažādi referāti. A. Stranga atzīmēja jaunu doktorantu pieplūdumu ārpolitikas vēstures pētniecībā.

Ainārs Lerhis

LATVIJAS VĒSTURNIEKU I KONGRESS, 6. SEKCIJA “LATVIJAS REĢIONU VĒSTURE”

Sekcijas “Latvijas reģionu vēsture” (vad. Dr. hist. Heinrihs Soms un Dr. hist. Armands Vijups) darba gaitā tika nolasīti 11 referāti, kas aptvēra plašu spektru kā ģeogrāfiskajā skatījumā (no atsevišķas pilsētas līdz mūsdienu administratīvajam novadam un kultūrvēsturiskam reģionam), tā arī vēstures nozaru un aspektu daudzveidībā (no pilsētu vēstures un muzeoloģijas līdz genealoģijai un heraldikai).

Vairāki referāti (V. Malahovskis. “Koncepta pieejas iespējas lokālās vēstures pētišanā”; H. Soms. “Novadam veltīts pētījums: saturs, specifika”) bija veltīti reģionālās vēstures pētniecības teorētiskajiem un metodoloģiskajiem aspektiem.